

**WYBRANE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA
WSPÓŁCZESNYCH ORGANIZACJI
PARAMILITARNYCH**

WYBRANE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA WSPÓŁCZESNYCH ORGANIZACJI PARAMILITARNYCH

DOŚWIADCZENIA I PERSPEKTYWY

redakcja naukowa
Przemysław Wywiał
Wiktor Powiśajtis

FUNDACJA TERYTORIALNI

Copyright © by Fundacja Terytorialni, 2025

Publikację sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030

Recenzenci:

Dr hab. Jarosław Jastrzębski, prof. uczelni (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

Dr hab. Michał Polak, prof. uczelni (Politechnika Koszalińska)

Wydawca:

Fundacja Terytorialni

www.Terytorialni.pl

Piotrkowice Wielkie 1/2

32-104 Koniusza

e-mail: w.powilajtis@terytorialni.pl

Projekt okładki: Marcin Drabik

Skład: MFormat Marcin Mazan

Druk i oprawa: Sowa – druk na życzenie

ISBN 978-83-968880-1-3

Kraków 2025

Spis treści

Dagmara Końska

Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa Finlandii 7

Sławomir Zagórski

**Ukraińskie organizacje paramilitarne w latach 2014–2022.
Aspekt prawny i organizacyjny w świetle reform ukraińskiej armii** 21

Łukasz Czekaj

Rola organizacji proobronnych w obronie cywilnej i ochronie ludności 39

Paulina Szczepaniak, Żaneta Zajac Agnieszka Homoncik

**Funkcjonowanie organizacji paramilitarnych w Polsce w świetle
opinii ich członków** 51

Jakub Lickiewicz

**Rola prężności psychicznej w kształtowaniu odporności ludności
cywilnej i personelu wojskowego w kontekście organizacji
proobronnych** 75

Wstęp

Nasze doświadczenia historyczne, ale również analiza doświadczeń ukraińskich z trwającej wojny obronnej przeciwko rosyjskiej agresji, wskazują, iż nieodzowne jest wykorzystanie społecznej aktywności do kreowania systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Wynika to z prakseologicznej dyrektywy maksymalnego wykorzystania środków i możliwości działania dla zapewnienia skutecznej ochrony i obrony wartości oraz interesów narodowych. „Idzie o zorganizowanie Patriotyzmu. Tym sposobem otrzyma się najważniejszy owoc... owoc zorganizowania poświęcenia i patriotyzmu, czyli podniesienia go do dziesiątej potęgi w skutkach” – pisał kiedyś Cyprian Kamil Norwid.

Formą samoorganizacji społeczeństwa na rzecz budowy bezpieczeństwa narodowego są organizacje pozarządowe, a przede wszystkim organizacje proobronne, stawiające sobie za cel działania na rzecz szeroko pojętej obrony narodowej. Aktywność ta może przybierać różne formy, od popularyzowania wiedzy na temat tradycji oręża polskiego i współczesnych sił zbrojnych do szkolenia wojskowego i przygotowania społeczeństwa do działania na wypadek wojny. Stanowią ważny element społecznej bazy bezpieczeństwa narodowego. Są naturalnym zapleczem dla powszechnej obrony terytorialnej oraz budowy odporności państwa i społeczeństwa na zagrożenia.

Szczególną rolę odgrywają wśród nich organizacje paramilitarne, które skupiają się przede wszystkim na szkoleniu wojskowym i doskonaleniu umiejętności z zakresy strzelectwa czy taktyki.

W oddawanej Państwu pracy jej Autorzy omówili różne aspekty funkcjonowania współczesnych organizacji proobronnych, w tym paramilitarnych. Dagmara Końska zaprezentowała miejsce i rolę organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego Finlandii. Sławomir Zagórski omówił aktywność ukraińskich organizacji paramilitarnych w latach 2014-2022, uwzględniając aspekt prawny i organizacyjny zjawiska w świetle reform ukraińskiej armii. Łukasz Czekaj dokonał analizy roli organizacji proobronnych w obronie cywilnej i ochronie ludności w Polsce. Z kolei Paulina Szczepaniak, Żaneta Zajac i Agnieszka Homoncik zaprezentowały wyniki swoich badań dotyczących funkcjonowania organizacji paramilitarnych w Polsce w świetle opinii ich członków. Jakub Lickiewicz natomiast omówił rolę prężności psychicznej w kształtowaniu odporności ludności cywilnej i personelu wojskowego w kontekście organizacji proobronnych.

Publikacja stanowi także pokłosie Kongresu Organizacji Paramilitarnych w Krakowie (22-25 listopada 2025 r.) zorganizowanego przez Fundację Terytorialni przy współpracy Instytutu Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej.

Wiktor Powiłaajtis

Przemysław Wywiat

Dagmara Końska

ORCID: 0000-0002-4940-1142

e-mail: konka.dagmara@gmail.com

Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa Finlandii

Pro-Defence Organisations in Finland and Their Role in the National Security System

Streszczenie

Artykuł przedstawia fiński model organizacji szkoleń proobronnych na przykładzie Stowarzyszenia Szkolenia Obrony Narodowej (Maanpuolustuskoulutushdistys, MPK) oraz zrzeszonych w nim czternastu stowarzyszeń członkowskich. W opracowaniu omówiono genezę i rozwój fińskich struktur ochotniczych w obronności, od powstania Gwardii Obywatelskiej (Suojeluskunta) i organizacji Lotta Svärd po współczesny system bezpieczeństwa kompleksowego. Przeanalizowano podstawy prawne, strukturę organizacyjną i zadania MPK, a także jego rolę w kształtowaniu odporności społecznej oraz współpracę z Siłami Zbrojnymi i innymi podmiotami państwa. Wskazano, że fiński model, oparty na integracji komponentów wojskowych i cywilnych oraz szerokiej akceptacji społecznej, skutecznie wzmacnia zdolności obronne państwa. Wyniki analizy potwierdzają hipotezę, że rozwiązania przyjęte w Finlandii mogą stanowić punkt odniesienia dla innych państw poszukujących efektywnych form przygotowania obywateli do reagowania na zagrożenia w czasie pokoju, kryzysu i konfliktu zbrojnego.

Słowa kluczowe: Finlandia, organizacje proobronne, bezpieczeństwo.

Abstract

The article presents the Finnish model of pro-defence training organisations, using the National Defence Training Association of Finland (Maanpuolustuskoulutushdistys, MPK) and its fourteen member associations as a case study. It discusses the origins and development of Finnish voluntary defence structures, from the establishment of the Civil Guard (Suojeluskunta) and the Lotta Svärd organisation to the contemporary comprehensive security system. The paper analyses the legal framework, organisational structure, and tasks of MPK, as well as its role in building societal resilience and cooperation with the Finnish Defence Forces and other state bodies. It demonstrates that the Finnish model—based on the integration of military and civilian components and broad public support—effectively strengthens the country's defence capabilities. The findings confirm the hypothesis that Finland's solutions can serve as a reference point for other states seeking effective ways to prepare citizens for responding to threats in times of peace, crisis, and armed conflict.

Keywords: Finland, pro-defence organisations, security.

Wprowadzenie

Historycznie rzecz ujmując, polityka bezpieczeństwa Finlandii i przygotowanie mieszkańców tego państwa na zagrożenia wynikają z wydarzeń w Rosji, która od początku swojego istnienia stanowiła stałe zagrożenie dla swoich sąsiadów¹. Położona na styku Wschodu i Zachodu, Finlandia przez stulecia kształtowała swoją tożsamość i struktury obronne w warunkach rywalizacji mocarstw, pozostając kolejno pod wpływami Szwecji, Imperium Rosyjskiego, a następnie, w okresie zimnej wojny, w strefie oddziaływania ZSRR. Doświadczenia te ugruntowały przekonanie o konieczności utrzymywania wysokiego poziomu gotowości obronnej oraz rozwijania współpracy międzynarodowej².

Finlandia, będąc od 2023 roku członkiem NATO, stanowi obecnie kluczowy element w obronie północnej flanki Sojuszu, reagując na rosnące zagrożenia

¹ K. Kaczmarek (2024). *Finland in a Geopolitical Perspective – From Finlandization to Integration with NATO*. "Przegląd Nauk o Obronności", 19, s. 9.

² infoFinland (2025). *Suomen historiaa*. <https://www.infofinland.fi/fi/information-about-finland/finnish-history> [dostęp: 10.08.2025].

ze strony Rosji³. Atak Rosji na Ukrainę w 2022 roku stał się czynnikiem, który znacząco przyspieszył decyzję o akcesji, nadając jej wymiar strategiczny w skali całej północnej Europy. W tym samym kontekście należy postrzegać przystąpienie Szwecji do NATO w 2024 roku, które wzmocniło spójność obronną regionu i umożliwiło pełniejszą integrację zdolności wojskowych obu państw. Decyzje te, będące bezpośrednią odpowiedzią na imperialną politykę i agresywne działania Moskwy, zmusiły państwa regionu do podjęcia środków mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa narodowego oraz regionalnego. Jednak wzmacnianie obronności przez Finlandię przejawia się nie tylko w akcesji do NATO, lecz również w intensyfikacji ćwiczeń wojskowych, modernizacji sił zbrojnych, rozbudowie infrastruktury obronnej oraz przygotowywaniem społeczeństwa na wszelkiego rodzaju zagrożenia i sytuacje kryzysowe.

W fińskim systemie bezpieczeństwa ważną rolę odgrywa Stowarzyszenie Szkolenia Obrony Narodowej (fiń. *Maanpuolustuskoulutusyhdistys*, MPK), które skupia 14 stowarzyszeń członkowskich (fiń. *jäsenjärjestöt*), działających w obszarze obronności i bezpieczeństwa wewnętrznego. Ich zadania obejmują zarówno przygotowanie ochotników do służby w siłach zbrojnych, jak i prowadzenie szkoleń z zakresu obrony cywilnej, ratownictwa czy zarządzania kryzysowego⁴.

Podstawy funkcjonowania MPK określa ustawa o dobrowolnej obronie narodowej (*Laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta*, 556/2007), która weszła w życie 1 stycznia 2008 roku. Na jej mocy MPK uzyskało status organizacji prawa publicznego, zastępując wcześniejszą formę stowarzyszeniową. Ustawa definiuje MPK jako ogólnokrajową strukturę organizującą dobrowolne szkolenia wojskowe oraz inne działania wspierające zdolności obronne państwa, a także przygotowanie ludności do funkcjonowania w sytuacjach nadzwyczajnych. Nadzór nad działalnością MPK sprawuje Ministerstwo Obrony, natomiast bezpośrednią koordynację szkoleń prowadzi Sztab Generalny Sił Zbrojnych Finlandii. Rozwiązanie to zapewnia spójność działań organizacji z narodową strategią obronną i systemem bezpieczeństwa kompleksowego (*kokonaisturvallisuus*)⁵. Jednocześnie w literaturze przedmiotu fiński model budowania odporności społecznej i bezpieczeństwa

³ K. Kaczmarek (2023). *Russia's Weaponized Migration: Analysing its Impact on Finnish-Russian Border Security*. "Przegląd Nauk o Obronności", 17, s. 60.

⁴ MPK (2025). *Jäsenjärjestöt*. <https://mpk.fi/mika-on-mpk/jasenjarjestot/> [dostęp: 10.08.2025].

⁵ Ustawa z dnia 11 maja 2007 roku o ochotniczej obronie kraju (Finlandia), Suomen sãädöskokoelma 556/2007.

narodowego jest często przyjmowany jako punkt odniesienia w badaniach nad systemami funkcjonującymi w innych państwach i bywa przedstawiany jako wzór⁶.

W kontekście rosnących wyzwań bezpieczeństwa oraz doświadczeń wynikających z uwarunkowań historycznych, fiński system przygotowania obronnego opiera się na ścisłej współpracy państwa z organizacjami społecznymi. Szczególne znaczenie w tym modelu ma Stowarzyszenie Szkolenia Obrony Narodowej oraz zrzeszone w nim stowarzyszenia członkowskie, które tworzą zintegrowaną sieć szkoleniową obejmującą zarówno komponent wojskowy, jak i cywilny. Zrozumienie struktury, zakresu działalności oraz mechanizmów koordynacji tych podmiotów jest kluczowe dla oceny skuteczności fińskiego podejścia do wzmacniania odporności społecznej.

W związku z tym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie i analiza fińskiego modelu organizacji szkoleń proobronnych, realizowanych w ramach MPK. Szczególna uwaga zostaje poświęcona strukturze i zadaniom czternastu stowarzyszeń członkowskich, ich roli w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz powiązaniom z koncepcją bezpieczeństwa kompleksowego (*kokonaisturvallisuus*). Artykuł ma na celu ukazanie specyfiki fińskiego podejścia do kształcenia i przygotowania obywateli na sytuacje kryzysowe oraz ocenę, w jakim stopniu może ono stanowić punkt odniesienia dla państw poszukujących skutecznych rozwiązań w zakresie wzmacniania odporności społecznej i obronności.

W związku z tym przyjęta w niniejszym opracowaniu hipoteza badawcza, że fiński model organizacji szkoleń proobronnych, realizowany w ramach Stowarzyszenia Szkolenia Obrony Narodowej i zrzeszonych w nim stowarzyszeń członkowskich, jest skutecznym rozwiązaniem wzmacniającym odporność społeczną oraz zdolności obronne państwa, a jego założenia mogą stanowić punkt odniesienia dla innych państw. Metodologia opracowania opiera się na analizie rozwoju i funkcjonowania fińskich organizacji proobronnych w ujęciu historycznym oraz współczesnym, ze szczególnym uwzględnieniem podstaw prawnych działalności MPK, jego struktury organizacyjnej, zadań oraz powiązań z koncepcją bezpieczeństwa kompleksowego (*kokonaisturvallisuus*). Analiza obejmuje opis roli czternastu stowarzyszeń członkowskich MPK w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz ich znaczenia w przygotowaniu społeczeństwa do reagowania

⁶ A. Ruggiero, W. D. Piotrowicz, L. John (2024). *Enhancing societal resilience through the whole-of-society approach to crisis preparedness: Complex adaptive systems perspective – The case of Finland*. "International Journal of Disaster Risk Reduction", 114.

w sytuacjach kryzysowych. Podstawę wnioskowania stanowi materiał zawarty w aktach prawnych, danych organizacyjnych oraz opisach działań szkoleniowych, pozwalających ocenić efektywność fińskiego modelu w kontekście wzmacniania obronności i odporności społecznej.

Początki fińskich struktur ochotniczych w obronności

Początki fińskich struktur ochotniczych w obronności sięgają pierwszych lat niepodległości kraju. Po wojnie domowej w 1918 roku władze młodej republiki dążyły do stworzenia systemu, który pozwoliłby utrzymać zdolność obronną państwa i jednocześnie zintegrować społeczeństwo wokół idei bezpieczeństwa narodowego. W tym okresie powstały dwie organizacje, które na trwałe zapisały się w historii Finlandii – Suojeluskunta (Gwardia Obywatelska) oraz Lotta Svärd, czyli kobieca organizacja pomocnicza. Suojeluskunta miała charakter paramilitarny; zapewniała ochotnikom szkolenie wojskowe, organizowała ćwiczenia polowe oraz współdziałała z regularną armią w utrzymywaniu gotowości mobilizacyjnej. Lotta Svärd z kolei specjalizowała się w zadaniach pomocniczych – obejmujących m.in. opiekę medyczną, łączność, przygotowanie posiłków dla żołnierzy czy organizację zaplecza logistycznego⁷.

W okresie międzywojennym obie formacje zyskały szerokie zaplecze społeczne, działając zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich. Według opracowań historycznych, w przededniu wojny zimowej ich struktury obejmowały setki lokalnych oddziałów, co pozwalało na szybkie reagowanie w razie kryzysu. Zarówno Suojeluskunta, jak i Lotta Svärd odegrały istotną rolę podczas wojny zimowej (1939–1940) oraz wojny kontynuacyjnej (1941–1944). Członkowie Gwardii Obywatelskiej uczestniczyli w działaniach obronnych na froncie, a kobiety z Lotta Svärd zajmowały się m.in. ewakuacją ludności cywilnej, transportem rannych i utrzymywaniem zaplecza medycznego⁸. W literaturze podkreśla się, że sprawność tych organizacji wynikała nie tylko z dobrego wyszkolenia, lecz również z silnego zakorzenienia w lokalnych społecznościach, co ułatwiało mobilizowanie zasobów ludzkich i materiałowych w sytuacjach kryzysowych⁹.

⁷ Suojeluskunnat ja Lotta. Svärd *Suojeluskuntajärjestö*. <https://perinne.fi/suojeluskuntajajerjestoe/> [dostęp: 10.08.2025].

⁸ Lotta Svärd. *Historia päihinänkuoressa*. <https://lottasvard.fi/saatio/historia-pahkinankuoressa/> [dostęp: 10.08.2025].

⁹ L. Karttunen (2016). *Ullavan suojeluskunta ja Lotta Svärd : paikallisosastojen synty, toiminta ja jäsenet 1917–1944*. <https://oulurepo.oulu.fi/handle/10024/7556> [dostęp: 10.08.2025].